היברך לכל הערת קרי, ומשמעות הדבר היא שצורת הכתיב נתפסת כלא הולמת את מטורת הקריאה. הניקוד מתייחס אפוא לכתיב התאורטי של צורת הקרי (זה הנרשם בשולי הדף), היינו ל-אנת ול-ארתחשסת. מקרים כאלה יש אפוא לכלול בדיוננו.

ולעובדיו על עזרתם האדיבה. נבהיר פה את התייחסותנו למילים שיש בהן קרי וכתיב בקשר לדיוננו זה. לענייננו יש להבדיל בין מילים כגון שָּוְא, וַיַרְא, חֵמְא ובין מילים כגון אַנְהְה, אַרְתַחְשְׁסְּהָא. במקרה הראשון אין הערת קרי, שכן האליף מובנת לקורא היסב מבחינה אסימולוגית, וממילא סימון השווא נובע מן השיטה הרגילה לסמן שווא באמצע המילה, ואינו עניין לדיוננו. לעומת זאת, בצורות כגון אַנְהָה הרצִיהְהָה לַסמּן שווא באמצע המילה, ואינו משמעות הדבר היא שצורת הכתיב נתפסת כלא הולמה

* על עיקרי הדברים במאמר הרציתי ביום ב' בתמוז תשנ"ג בקונגרס האחר־עשר של הארגון הבין

תודתי נתונה למכון לתצלומי כתכי־היד העבריים שליד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי

לאומי לחקר המסורה (MOM) שנערך במסגרת הקונגרס העולמי האחר-עשר למדעי היהדות.

וְיֵךְיְ וְיֵשְׁתְּ נְאֵשְׁתְּ וְעֵוּדְ 2.2 פ' הפועל גרונית: יחַךְ (איוב ג, ו), וַיִּחַדְ (שִּמ' יח, טֹ)

1.2 צורות שבסופן צרור עיצורים, והאות האחרונה דגושה: וַיִּשְׁבְּּ, וַיְּבְּּהְ, יַבְּּהְ, וַיִּבְּהְ,

ב. צורות עתיד מקוצר בגורת ל"י

3.1 כינוי הגוף לנוכחת – את

אלה יש כתיב וקריי)

צורות נוכחת מיוחרות: ילַוְהְ (בר' טוּ, ישׁבְתִּי, מְקְנַנְהִי (יר' כב, כג – בצורות

EL SICH FALL FIRE

2.1 צורות עבר, ל' תפועל גרונית, כגון יַדַעָּהְּ, וְלָקַחַהְּ, הְמִלְחַהְ

1.1 צורות עבר שבסופן צרור עיצורים, כגון הַלְכְהְּ, יַלְדְתְּ

THE THE

ņ

שְׁמֵּרְתִּינְה לָהְ אוֹתָה ב. במקרים אחרים, כגון מָלָה, הַלַה, יוֹלֵהְ

נ. בסיומות דקדוקיות לגוכחת (ולגוכה בצורות ההפסק), כגון בְּנָהְ, בְּנִהְ, יִשְׁמִרְהִי

x. | (c"| order)

במקרא הם מן הסוגים האלה:

בניקור הטברני אין מסמנים בדרך כלל שווא בסוף המילה. התריגים לכלל זה

ALX TOLE EXACT TACK TOTAL

יוסר איטר

בא אף על פי שאין שווא באות שלפני האחרונה: הצורות אַהְ ונְתַּהְ (1.3, 2.1) והצורות

שבהן האות שלפני האחרונה גרונית וניקודה בפתח כגון נַדַעָּהְ וִיחַדְ (2.1, 2.5)

יוסף עופו

O

2.3

רוב ההיקרויות הן של צורות נוכחת המסתיימות בצרור עיצורים ובסופן תי"ו דגושה. אולם יש גם סוגים אחרים. ראוי לציין במיוחד את המקרים שבהם השווא שבסוף המילה ההגדרה המדויקת שקבעו בעלי הניקוד לסימון שווא בסוף המילה במילים מסוג זה. S. NILLO 4 מוגדרים ופשוטים משיטה מורפולוגית. משום כך הרחיבו את ניקוד הסיומת ך וקבעו رن د 3:2 4.2 את המניע לסימון השווא קל להסביר: אין ספק שהיה צורך לנקר את סיומת הנוכחה שכל ך בלא תנועה תנוקר בשווא. וכך כבר הסביר רד"ק?: 2.4 P. XLQ.U רך כדי להגדילה מסיומת הנוכח -ך. נראה שהנקדנים העדיפו שיטת ניקור שכלליה סימון השווא במילים מסוג ב קשה יותר להגדרה ולהסבר. ננסה תחילה למצוא מה הגדרת המקרים מסוג א פשוטה ביותר: כל ך שאין אחריה תנועה מסומנת בשווא. גם צורות נוכח, כגון עַבְּוְהַ (דנ' ד, לב), צַנְהָה (דנ' ב, כט' ל' הפועל גרונית: וְהִשְּׁהְכַחַהְּ (דנ' ה, כז) מוסף (מש, ל, ו – צורו חריגה) האות האחרונה דגושה: אַרְךְּ (בר' מו, כא; במ' כו, מ), גַרְךְ (שיח"ש ד, יד), אַרְתּוְשְׁסְּתְא, אַרְתַּוְשְׁשְׁתָּא (6 פֿעמים בספר עורא) האות האחרונה אינה דגושה: קשְׁטִּ (משלי כב, כא) אַרַתּחְשַּׁסְתָּא, אַרְתַּחְשַּׁמְּתְא (8 פֿעמים בספר עורא – הערת קרי) שו"א, ולא הוצרכו לנקד שו"א כי אין דרך לטעות שתקרא האות באהר שאין אות נחה כתובה אחריה, לפיכך נקרו הכ"ף סימן הנקבה בשו"א לעולם לעולם, כמו שֶׁבֶּּךְ, חֹשֶׁךְ, דֶרֶךְ, הנה הכ"ף בהם כמו רי"ש אָמַר ולמ"ר אָכַל, ולא בשווא והוא גח גראה. ולא נהגו לנקד תחת האות שו"א, כי אין דרך לטעות התנועות, שאם כן היתה אות נחה אחריה כתובה. אבל כ"ף כינוי הנקבה כמ נְדֵרְ, נַגְלֵךְ, צֵינֵךְ אָוְנֵךְ ינקרוֹ בשו"א כי יש דרך לטעות בו שתקרא קמץ אצ"פ ולפי שהגילו בנקידת זאת הכ"ף גקדו ג"כ הכ"ף השרשית באחרית המלה והאות שבסוף המלה שאין תחתיה אחת מהתנועות ואינה מאותיות אהו"י תקרז כמו אַמַר, אַכַל, וַיֹּאמֶר, וַיִּשְׁמֵר וכל הדומים להם, כי אין תחת הרי"ש והלמ"ו

> יחַך, שאין בסופן צרור עיצורים?. האומנם גם כאן עסקו בעלי הניקור בשאלת התפתחותן ההיסטורית של צורות פועל אלו ואת הפתח ראו כאילו איננו? מהו ההבדל

שראו הנקרנים, למשל, בין ניחד ובין ניחו?

בדרך אחרת הגדיר רד"ק את סימון השווא במקרים מסוג ב (שם, קנו ע"א):

וכן כל אות בג"ר כפ"ת הדגושה אשר בסוף המלה נקדוה גם כן שו"א בין שתהיה האות ההיא שרשיית או משמשת, כמו ניִּבְּהְ, נִישְׁבְּ, נִיבְּהִ, וְיֵרְהִ וְבִרְהִּ שְּמַרְתְּ. וגם כן וולתי בג"ר כפ"ת כמו אל "שְטָ. ועשו כן מפני שהאות שלפניה נקורה בשו"א והיא נח נראה, גם כן נקדו כמו כן האות הזאת שהיא נח נראה שו"א. וַיַּחַדְּ יתרו היתה ראויה ג"כ החי"ת שו"א לולי כובד הקריאה, ומפני זה

פשוטה והיא מקיפה את רוב המקרים. רק שמונה תיבות במקרא, סוגים 2.3 ר־2.2, אינן מתאימות להגדרה זו. רד"ק מוסיף אפוא מקרים אלו ומציע הסבר כולל: "ועשו כן מפני שהאות שלפניה נקודה בשו"א והיא נח נראה, גם כן נקדו כמו כן האות הזאת שהיא נח גראה שו"א". נראה שרד"ק סבור שהסבר זה עיקר, וממנו עולה גם הגדרה חרשה: מנקדים שווא באות האחרונה כאשר "האות שלפניה נקורה בשו"א והיא נח נראה". בכך, למעשה, רר"ק הופך את הגדרתו הראשונה למעין סימן זיכרון שאינו ציקר, שאם לא כן לא היה זקוק לנימוק מיוחד לשווא במילה וַיַחַדְ רד"ק פותח בתגדרה שניקדו בשווא כל בג"ד כפ"ת דגושה בסוף המילה. הגדרה זו

בקרו הול"ת שר"א.

אף שהוכירום, כמובן, בסעיפים אחרים. ברגשרססר עסק בהן בחלק א סעיף 18. b (העוסק בדגש

הקל); באואר ולאנדר הזכירום בסעיף 20, v (העוסק בתנועה הנוצרת אחרי אות גרונית).

סימונו הגרפי של השווא. כל ענייננו להגדיר את העיקרון שעל פיו סימנו בעלי הניקוד יש להדגיש שאין אנו עוסקים בשאלה כיצר נתהוו הצורות הנדונות, אלא בשאלת

השאלה בלי להשיב עליה תשובה מדויקת. כך למשל קובעים באואר ולאנדר וסעיף ז, ו, עמ' 100 ששווא מסומן בסוף המילה כאשר היא מסתיימת בשני עיצורים. בין הדוגמאות מובאות המילים נַתַּהְ, אַהְ, ובסוגריים נאֱמר שמוצאן מ־נַתַנְהְּ וֹמ־אַנְהָ. אולם האומנם גקבע הגיקור על פי צורות המוצא התאורטיות של המילים? ברגשטרסר (חלק א, סעיף 8, b) מגדיר שני מצבים, וקובע ששווא יבוא בסוף המילה "במקרים שמילה מסתיימת בשני עיצורים חסרי תנועה" וכן "מתחת לת' מוכפלת בסוף המילה". הגדרה כפולה כזאת מסורבלת למדיי, וקשה לשער שבעלי הניקור קבעוה. קשה גם להניח שראו צר שווה בין שני המקרים, שהרי ככל הגראה במילים אַתְּ ונְתַתְּ לֹא בוצע המכפה בסופן. יתר מכן: שני ספרי הרקרוק מתעלמים בסעיפים הנזכרים מצורות כגון שָּמַצִּהִּי

בעלי דקרוקים, שרוב עיסוקם בהתפתחות ההיסטורית של השפה, עלולים לפסוח על

שווא במקום שסימנו.

צורות שבסופן צרור עיצורים והאות האחרונה אינה דגושה: וַשְּׂטְ (מש׳ ז, כה), (בר' כט, י; שמ' ב, יז, יט; לב, כ; תה' עח, טח, וַתַּשְׁקְ (בר' כא, יט)

<u></u>

שווא בכוף המילה בניקוד הסברני

Qued qued

באותיות בג"ד כפ"ת ובאותיות אל"ף וה"א. מקרים אלו של סימון־יתר הכרחיים, כמובן, כאשר

הניקוד חלקי ולא מלא, וראה להלן בסוף המאמר.

אמנם על חסרון התנועה אפשר להסיק גם מהיעדר הקמץ, אולם אין שיטת הניקוד הטברנית סומכה על היעדר הסימון, והיא־היא הסיבה לסימון השווא הנה באמצע המילה. הוא הדין לסימן הרפה

מילים המסחיימות באותיות אהר"י, ניקודן מורה אם עיצור פה או אם קריאה. ראה מורג ולעיל. סברו כך ורצו לסמן זאת היו מסמנים חטף פתח ולא שווא.

היוג', אותיות הגוח והמשך, מהדורת נוס, עמ' פ-6) ששווא שני בסוף המילה הוא שווא נע. אילו הוא ש"אין מנקדים אות אחת לחצאין". גוניוס, 10, וא השווא כאות ך כא כשל הצורך "להבחין בין ך" ובין ן" שקרוכות היו בצורתן. ואילו תשווא בת' סופית... אפשר שהוא בא לציין ששווא זה הוא בע". יש להעיר כי בכתבי־היד הפתיקים האוחיות ך ן מוכחנות היטב בצורתן ואין ביניהן חילוף. אין גם כל ספק שהנקרנים לא סבורו וכרעה לדברי ש' מורג וערך "ניקוד", אנציקלופריה מקראיח, כרך ה, ירושלים חשכ"ח, עמ' 258; בעקבות

והסבר זה הוא מעין הסברו של רד"ק. מעם אחר שאר"ם הכהן מציע לניקור בג"ר כפ"ה דגושים

גם בסיומות הדקדוקיות -4. -ק באה תנועה באות האחרונה במילה. הסיומה -4 באה בכתיב חסר ה"א רק בכעשרים מילים במקרא וד' ילין, דקרוק הלשון העבריח, ירושלים השכ"ג², עמ' 66) ורק בשתי מילים חריגות (קראָז, שְׁמַצֵּף) נשמטת התנועה הסופית. מיעוט ההיקרויות הוא כנראה הסיבה

שאין מסמנים שורא בשתי המילים האלה.

אשר לאות ה"א, כל ה"א עיצורית בסוף המילה מסומנת במפיק, וממילא אין צורך בשווא. צראה שמעובות זו אפשר להסיק שסימון השווא בסוף המילה מאוחר לסימון המפיק, שאם לא כן היה אפשר לצפות לסימון שווא בכל ה"א עיצורית בסוף המילה ולא היה כל צורך בסימן המפיק. דברי הרד"ק, בהמשך ישיר לקטעים שצוטטו לעיל, מורים שגם הוא חשב שת"א עיצורית בסוף המילה שאין אחריה תנועה ראוי היה לסמנה בשווא, לולי המפיק: "יוהח"א הנעה בסוף המילה לא

תהיה שרשית כמו נבה, במה, או משמשת כמו יָדְה, רְגִלְה".

יי ששר, כתבייר ירושלים 2016 942 (ששון 203) ומקומו בהתהוות נוסח המקרא הסברני המקובל

ינקדוה בשויא, אבל שמו תחתיה נקודה אחת תקרא מפיק, שמוציאה מן ההסהר ומראה אותה שהיא

מ' ברייאר, "תניסה ומקורותיר", ספר שמות מסדרת "דעת מקרא", ידושלים תשנ"א.

(עבודת דוקטור), ירושלים תשל"ג, עמ' 22.

ראוי להוכיך הסברים אחרים שהוצעו לסימון השווא בסוף המילה: אד"ם הכהן לעבענואהן ובעל פַקְרְתְּינְקְרְוּ כּן גם התי"ו (כמו שניקרו את הרל"ת) כדי להשות ב' ננ"ד (= נחים נדאים) זה לוה", הפירוש "יתרון לאדם" לספר הלמוד לשון עברי, וילנא הרמ"ד, עמ' 35) מסניר שבמילים כגון

.4(TXT) 113 התופעה. הרקע לסימון השווא במקרים מסוג א ובמקרים מסוג ב הוא אחר, והוא קשור קריאה בסוף מילה המסתיימת בתנועה, ועל כן אין צורך לסמן שווא נח בסוף המילה (היינו לציין במפורש: "אפס תנועה")?, אולם סיומות דקרוקיות כגון -ך, -תָ באוח ברוב המקרים בלא אם קריאה, ועל כן היה צורך בהבחנה בין צורות דקרוקיות אלו ובין מקבילותיהן המסתיימות באותם עיצורים בלא תנועה (היינו הסיומות --., -ה) קשר הדוק לשיטת הכחיב הנוהנת במקדא בסופי החיבות. בדרך כלל באה אם גראה שהעיקרון המורפולוגי של סימון צורת הנוכחת הוא השורש הראשון של

ב. סימון שווא באות [בגרכפ"ת] דגושה בסוף המילה. ג. סימון שווא בצרור עיצורים בסוף המילה (במונחי רד"ק: כאשר נה נראה בא אחרי

א. סימון שווא בסיומת הנוכחת -ה, להבחינה מסיומת הנוכח;

our exice have

ובכל זאת אין השווא בא בסיומת הנקבה אם אין לפניה נח נראה. שלושה עקרונות אפוא משמשים בערבוביה בסוגיה זו, ושאלת היחס ביניהם היא

רד"ק אינו מפרש כאן מדוע היה מקום לנקד שווא בצורה מעין עַשִּיתִּ, אך הסיבה גלויה לעין: סימון השווא בכוחו להבחין בין הסיומות הרקרוקיות לנוכח ולנוכחת (–תָּ, –תִּ).

בהמשך רבריו רד"ק דן במקרים אחרים שאין בהם דגש ואומר: אבל כשתהה האות רפה לא ינקדו אותה שו"א בין שתהה שרשית או משמשת לפי שאין לפניה גה גראה כמו צַשִּׁית, בָּנִית, וְצָשָׁת, וְכְּרָאת, וְחָטָאת, זולתי הכ"ף

תצלומים).

חוקרים שעסקו בכתבייד אלו ציינו שבכמה מהם שיטת ניקוד השווא בסוף המילה שונה מן המקובל. י' ששר, שבדק את כ"י ש", העיר על שיטתו של כתביהיד שלא לסמן שווא בסוף הפועל נישְק/וַהַשְּקוּעל נעי נמייתו לסמן שווא בפעלים כגון בַּאתִי קראת. הרב מ' ברויאר⁸ מציין שבכתבי־היד ש, שו בא הפוצל וישק בלא שווא בסוף המילה בכל שלוש היקרויותיו בספר שמות (שמ' ב, יז, יט; לב, כ), ואף הוא מזכיר ניקודים כגון בַּאַתְ בֵכ״. ש. כאמור לעיל, שש היקרויות הפועַל וַיִּשְׁק/וַתַּשְׁק ושתי המילים יִשְׁטְ, לִשְׁטְ שבספר משלי הן המקרים היחידים במקרא שמילה מסתיימת בצרור עיצורים והאות האחרונה אינה דגושה. בבדיקה גרחבת יותר מצאתי עור כתב־יר המשמיט בעקיבות את השווא בפוצל וַיִּשְׁק/וַתִּשְׁק, וכתבייד רבים אחרים שבהם שיטה מעורבת: השווא מסומן במקצת ההיקרויות ומושמט באחרות. אפשר שנקרניהם הייתה שיטתם מעורבה בדיקה מקיפה של כתבי־היד המקראיים יש בה כדי לשפוך אור על הסוגיה. כמה ומהוססת בצורות האלה, לעתים סימנותו ולעתים לא. אפשר גם שכמה מן השוואים נוספו ביד מאוחרת (קשה, כמובן, לבדוק את הדבר, ובלתי אפשרי לחלוטין באמצעות

זה לא סומן בכל צורות הנוכחת.

אלא שעריין עלינו להסביר מרוע סומן השווא גם במילים שאינן בצורת נוכחת, וכנגר

4

במקרא ב־2000,10 מילים המסתיימות ב־ך: כמהציתן מסתיימות בצורן הגוכה ך, בערך שישית מהן

אגב, מבחינה מספרית סימון שווא ב־ך נפוץ לאין שיעור מסימונו בקטגוריה שאגו רגים בה. השפיעו על כללי הניקוד.

5 **5**

מבחינה האורטית ניתן היה לצפות לסימון שווא בכל תי"ו בלא תנועה בסוף המילה, אולם ריבוי קשה מאוד להניח שצורות מעטות של קרי וכתיב מסוג (אַרְבָּ (יה' כד, ג) או יְדָיָ (מל"א א, לו) המקרים מטוג זה גרם, ככל הגראה, לממציאי הניקור שיתורו אחרי עיקרון אחר של הרחבה.

2

o, 0

תחת הקריף קו קטן שמשמעותו אינה ברורה.

מ"ד קאסוטו עיין בכתר בשנת תש"ד, ושם לב לחסרון השווא במילה וַתַּשְׁקְ בבראשית כא, ים.

מקום זה, כמו רוב דפי התורה מן הכתר, אינו בידינו כיום. ראה י' עופר, "כתר ארם צובה – לאור

המסורה. גם שניים מכתני־היך שבהם מצויה התופעה באופן לא־סדיך שייכים לקבוצה

באות דגושה. לפי שיטה זו תנאי הכרחי ומספיק לסימון השווא בסוף המילה הוא היותה דגושה, כהגדרתו של רד"ק בתחילת דבריו. ראוי לציין כי כתני־היד שנהם נוהגה השמטת השווא דרך שיטה (ש, שו, ו) הם מן הקדומים והחשובים בכתבי־היד של בעלי

גיכרת פה אפוא שיטת גיקוד שלא סימנה שווא בסוף המילה (פרש לאות ף) אלא

0

0

0 ್ಲಂ

0 0

97B 2

ע (השלמה)

ŵ D.

0

0

о́

העניין, בשני המקרים, הוא סימון הסיומת הרקרוקית לגוכחת בשווא להברילה מסיומת

יש להרגיש את פשטותה של השיטה ואת ההקבלה לניקור ך בסוף המילה. שורש

וו: כתר ארם ארבה¹⁰ וכ"י צ¹¹

कर्ज कर्ज

רשימותיו של מ"ד קאסוסו", ספונות יס (תשמ"ט), עמ' 318.

מבין כתבי־היד הקדומים שאין שיטת ניקוד זו נוהגת בהם ראוי להזכיר בייחוד את כ״י ל, ל1. כיוון

שהתופעה מקיפה שמונה מילים בלבר בתורה ובכתובים, אי אפשר לדעת את שיטתם של כתבי־יר

א. צורות נוכחת בעלות סיומת תי"ו את 33 → נתת 3 שמעת כ־25 2-111, ב. דגש בסוף המילה

המילים בתרשים מדגימות את הסוגים השונים.

Z. עשית כ־70 (מגוון מאור) שמרה כ־15 תשט, וישק-7 קשט-1 עתיד מקוצר: ת' ך': ישה-18, יבר 24. 3-178

ג. צרור עיצורים בסוף המילה

שעשוי לבוא בהם שווא בסוף המילה ואת מספר ההיקרויות במקרא של המילים מכל את התפתחות שיטות הניקוד אפשר לתאר בתרשים הבא, שבו סימַנו את הדגמים

בַאַת רַעָשְׂיִת הושמט השווא, אף שההבחנה בין זכר לנקבה נדרשת גם בהן.

וכל המקרים שבהם סיומת דקדוקית -ך נותרו בשווא. לעומת זאת, בסיומת -תְ במעבר לניקוד כל אות דגושה פעל גם תהליך של צמצום לצד תהליך ההרחבה: בצורות כגון

ניקוד זו, בין השאר, צורות רבות של עתיר מקוצר³¹. ניקודן של הצורות אַתְּ ונָתַתְּ ושִׁל צורות כגון שַמַעַהְ ויחַדְ (2.1, 2.1, 2.1, 2.2) אינו זקוק אפוא כלל להסבר מיוחד. הבדל עקרוני אחד יש בין ניקוד ך לניקוד ת1. במקרה הראשון הורחב סימון השווא

הגוכח, ובשני המקרים הוחלף עיקרון מורפולוגי זה בעקרוך־ניקוד שכני פונטי: ניקוד ך בלא תנועה וניקוד אות רגושה בלא תנועה.2. נראה שאך בדרך מקרה 'צלכדו' בשיטה

חסרה בכתביהיד או שהיא מחוקה:

2

0 O

0 0

್ಥ೦

0

0 0

0

בר' כא, יס LUAZ

ar, r' a

ņ

מש, זי כני , AG

CLI CX

ບ ບ

LAN

Lad

33

עני, מני מו

ממצאי הגדיקה מסוכמים בטבלה שלהלן (:= שווא, ס== הסרון שווא, -= המילה

done) done) do

יוסף עופר

המילים שבסופן בי"ת, דל"ת או פ"א דגושה, מעין ויוך ומעין ויחד. בד בבד פעל תהליך אחר של השמטת השווא בצורות נוכחת שבסופן תייו רפה מסוג וצִשִּית, בהשפעת אלפי המילים במקרא המסתיימות בתי"ו רפה. סופם של תהליכים משוערים אלו במצב המשתקף בכתבייהיד ו, שו: השווא מסומן אך ורק במילים שבסופן אות דגושה²¹. על פי עיקרון זה סומן שווא במאות מקרים שבהם צרור עיצורים בסוף המילה.

בשלב האחרון של ההתפתחות גרם המצב הזה להרחבה נוספת, ובה סומן שווא גם

נראה יותר שנשתמרה פה שיטת ניקוד עתיקה שבה סומן מלכתחילה שווא בסוף כל זו בכתבייר מאוחרים אפשר להסביר בהיקש לצורות הנוכחת מגזרת השלמים, אולם צורות העבר לנוכחת. מאוחרים יותר, כגון כ"י המוזיאון הברימי Add. 15451 (שיש בו מסימני הניקוד השברני-הארץ־ישראלי) וכ"י מדריד, הספרייה הלאומית 26-66. את ייצוגה של שיטה שווא במילים רבות מסוג זה, אך מישאל בן עוזיאל (בעל החילופים), שהגיה את כתב-היד, מחק את השווא ברוב המקומות". שיטה דומה נוהגת גם בכ"י ק13 וכן בכתבי-יד מצא גיקורים כאלה בכ"י ל2191; ומצב מעניין מתגלה בכ"י ק3: הנקדן הראשון ניקד מכתבי־היך גוהגים לסמן שווא גם בצורות פועל אלו. ניקוד כזה בא בכ"י שלי: י' ייבין המילה נוספר כ־50 מילים, אך גם נגרעו כ־70 מילים משורשי ל"א ול"י. ואכן, כמה התרשים אפשר להיווכח שבמעבר מצורות הגוכחת לצורות שבהן דגש בסוף

סימון השווא באות ך20 בעקבות הניקוד-למעשה של צורות אלו גשתנתה תודעת הנקרנים, וחדרה ההכרה שלא רק צורות הנוכחת ינוקדו בשווא, אלא גם צורות אחרות שבסופן דגש. הצורות המסתיימות בתי"ו השפיעו אפוא בדרך אנלוגיה על אחת־עשרה אלו עומדות צורות רבות ומגוונות המסתיימות כמותן בצרור עיצורים ובתי"ו דגושה. הרחבת הסימון של השווא במילים אלו בעלות התי"ו הדגושה היא בדיוק כדרך הרחבת אל מעַבר לצורות הנוכחת הייתה כנראה ב־18 המילים מסוג וַיִּשְׁהְּ, וַפְּהָּ. כנגד מילים בדרך השערה אפשר להציע כיצד נתגלגל המנהג צער אחר צער?!. "נקודת הפריצה" חד-פעמית של גקדן או של אסכולת נקדנים, ותחילתו במנהג הנקדנים הלכה למעשה. נראה לומר שהמעבר מניקוד צורות הנוכחת לניקוד כל אות דגושה לא בא בההלטה

מסתיימות בצובן הנוכחת ך, ושליש מהן מסתיימות ב־ך ואינן צורות נוכחת. לעומת זאת בקטגוריה שאנו דנים בה סך כל ההיקרויות אינו עולה על 300.

45 .16 כנון קראף, צְשִׁיְתְ. כתב־היר מחייק גביאים ראשונים וכתובים. התצלום במכון לתצלומי כתבי-היד ראה ששר, עמ' 22, לעניין המילים באף, וקראף, הבאף והטאף בספרי בראשית ושמות.

17 השווא בסוף המילה מתגלה עוד קרדמיון בין שני כתבי־היד. עמ' 49-21. בעמ' 17 פנקובר מציין נקודות קרבה בין כ"י ש לכ"י קנ (יד ראשונה). בשיטת סימון "כתביר ירושלמי של התורה מן המאה העשירית שהגיהו מישאל בן עוזיאל", תרביץ גה (תשמים), במקצת הרוגמות האחרונות הממצא, על פי התצלום, אינו בסוח). על כ"י קנ ראה "ש פנקובר, מטושטש ביותר. ראה י' ייבין, כתר ארם צובה ניקודו וסעמיו, ירושלים תשכ"ס, עמ' 70%. השווא מסומן בטוף המילים בַאַתְּ (בר' פוּ, תֹא, וַקְרָאַתְּ (דב' לֹא, ש); שווא נמחק בסוף המילים צַשִּׁתְ (כר' ג, יג), וְקְרְאַתְּ (בר' פוּ, חֹ), הְבָּאַתְּ (בר' לג, יא), וְחָפָאַתְּ (שמ' ה, פוֹ), גַפְלָאַת (דב' ל, יא

כתביייר מסוג זה גוכרים אצל ברגשטרסר, חלק א, סעיף 8, 5; חלק ב, סעיף 500, הערה ס. גם אלטרנטיבית המסמנת את השווא בסוף המילה. מגדלקרן מציין בקונקורדנציה שלו בכל צורות הנוכחת משורשי ל"א ול"י שימת

90

תודתי לרב מרדכי ברויאר שהציע במכתבו אליי תהליך מעין וה. אפשר גם שבצורות ויבף, ווף סומן השווא תחילה בגלל האות ך, וגם צורות אלו השפיעו אחריכך על גיקוד צורות העתיד המקוצר.

20 13

מסרר זה שמעתי מפי פרופ' י' בלאו. מצורות נוכחת המסתיימות בתי"ו רפה או שתהליך זה סרם הושלם. ליתר פירוט: אין ערות למצב תקרום של סימון שווא במעגל א בלבד, בכתבייתיר ש, קנ משתקפת שיטת סימון במעגלים א + ב; בכתבי־היד ו, שו מסומן השווא רק במעגל ב; ואילו בשיטת הגיקור

לעומת ואת, בכתבי־היר ש, קנ משתקף מצב קדום יותר, שלא פעל בו תהליך השמטת השווא

23

המעגלים א+ב+ג].

שווא בסוף המילה בניקוד הסברני

מן הראוי להעלות פה עור השערה שבנוחה להסביר את המהלך המתואר לעיל22.

בשמונה ההיקרויות מסוג וַיִּשְׁקְ, לשְׁשָׁ.

שיטת הניקור החלקי (כמקובל בניקור הבבלי ובניקור הארץ-ישראלי). במצב כזה שכלולו ובסוף התפתחותו. יש מקום להניח שבשלבי התפתחותו של הניקור נַהגה

סימון השווא בצורת הנוכחת הוא הכרח גמור, שהרי בניקוד חלקי אי־אפשר להסיק דבר מחסרון הסימון. עם השלטת הניקוד הטברני המלא נוצר מצב של סימון יתר, וסימן סיבת המעבר מן הניקוד ה"מורפולוגי" אל הסימון על פי עקרונות אחרים.

בתרשים), הועתק בידי הנקרגים לכל מקרה שבו אות דגושה בסוף המילה (מעגל ב). ולבסוף הורחב גם אל כל צרור עיצורים בסוף המילה (מעגל ג). עקבותיהם של רוב

לסיכום: סימון השווא בסוף המילה, שנוצר בעיקרו לצורך צורות הנוכחת (מעגל א

שלבי המעבר נשתמרו בכתבייהיד.

השווא בסוף המילה הפך למיותר (וכמוהו סימן הרפה). אפשר בהחלש שמצב זה הוא

שלבי התפתחותו של הניקוד הטברני אינם ירועים לנו, והוא מופיע לעינינו בגמר

המקובלת מסמנים שווא במעגלים ב+ג (ויש גם כתביייד (ראה הערה 18) שהשווא מסומן בהם בכל

בשימת קיצורים

בתבייר של מקרא (מקצת הקיצורים ניתנו לצורך מאמר זה בלבד):

א = כתר ארם צובה

בכתיבה מאוחרת ובניקוד וולגדי) ב = כתביר המוזיאון הברימי 2444 .10 (תורה, רוב ספר בראשית אבד והושלם

מ = כתביר מודינה אסטניה ו (28 .10; תנ"ך, ספרדי)

G = CRETT GERN TTTTO FOE (PISE; RE"T, GETT")

ש = בחביד ירושלים 2012⁰2 (לשעבר ששון 105; תורה)

ES = CRE-T המוזיאון הברימי 02521 .bbA (תב"ך) EI = CRE-T RESTENT REFUG 18881 .bbA (RE"T)

at = fact and esoi (ut.L)

ק = כתביר הגביאים מקהיר

קבו = כתביר קהיר, גוטהייל בו (כתובים)

קב = כחבריד קהיד, גומהייל 18 (תורה, הוגה בידי מישאל בן עוזיאל)

לבו = כחביר לנינגרד, פירקיביץ ב, 24 (מחצית נביאים ראשונים וכתובים)

ود = دمد-۱۲ ځدندد۲, و۲۲ تر ۱۵ (۱۲۲۲)

לו = כתביר לביבגדר, פירקיביץ ב, עו (תורה; הסופר שלמה בן בריאנא)

d = caent detert, errotely Agia (ae"f)

11 = rarg 894 (AL"T)

ו = ומיקן 144 (תודה ותרגום אונקלוס)